

LUBICA BLAŽENCOVÁ*

Revitalizácia duchovných hodnôt v období morovej epidémie: *Píseň o morovém nakažení (1759)*

BLAŽENCOVÁ, L.: Revitalization of spiritual values during the plague epidemic. A Song about the Plague Infection (1759). *Slavica Slovaca*, 56, 2021, No 3, pp. 378-389 (Bratislava).

The study focuses on the issue of revitalizing values that are coming to the fore in times of crisis in society during the difficult times accompanied by the plague epidemic. The focus of the research is The Song of the Plague Infection, which was printed in Trnava in 1759 and it is about the plague epidemic in the town of Místek in Moravia in 1710. It describes the situation of death and the crisis of spiritual values. The plague is seen as God's punishment for the sins of the people. In this borderline near-death situation, people turn to Saint Rochus, the protector against the plague, for help. At the core of the song is a description of his pious life and acts of mercy, where the song appeals for a change in people's behaviour. The song draws attention to the changes in spiritual values, in the intent of the Baroque period, that should guide man on the path of faith.

Plague epidemic, crisis, song, death, values, God

Apercepcia morálnych kategórií a morálna kvalifikácia sa dotýka hodnôt a dôstojnosti človeka ako ľudskej bytosti. Vnímanie človeka na základe hodnôt dobra a zla súvisí so vzťahom k svedomiu. Spája sa s vedomím vlastnej hodnoty, ale aj s úctou k iným. Morálne hodnoty sú reflektované ako jedna z foriem morálnych vzťahov v spoločnosti. Mravne relevantné konanie je výsledkom slobodného rozhodnutia človeka. Konanie človeka má morálny význam z toho dôvodu, že vplýva na život spoločnosti, týka sa záujmov ľudí a upevňuje alebo podryva piliere jestvujúcej spoločnosti. Spoločnosť kladie na ľudí morálne požiadavky, reguluje ich správanie prostredníctvom mravne záväzných vzťahov. Konanie, ktoré zodpovedá morálnym hodnotám, je definované ako dobro a ak im protirečí, definuje sa ako zlo. Javy na pozadí života človeka sa teda vnímajú z hľadiska ich morálneho významu.¹ Hodnotový systém formuje človeka po celý život a tvorí pevnú zložku jeho osobnej identity. Jednotlivec ako súčasť spoločnosti si v procese socializácie hodnoty vytvára, prijíma ich alebo odmieta. Počas života a zmenou životných skúseností u človeka nastávajú zmeny postojov, akceptuje nové hodnoty, iných sa vzdáva. Dochádza k transformácii jeho priorít. „Hodnoty sú súčasťou sociálneho a kultúrneho kapitálu, ktorým jedinec disponuje. Hodnoty sú aj odrazom národnej identity.“²

Každé historické obdobie so sebou prináša isté diferencie a tie sa odrážajú aj v zmene hodnotového systému. V období novoveku sa premeny prejavili asi najmarkantnejšie. Súvisí to, okrem iného, so zámorskými objavmi, rozšírením obzoru poznania, túžbou po vzdelaní. V duchovnej sfére „dochádza k zmene chápania vnútornej ontológie človeka, jeho životného poslania a podstaty bytia. Človeku sa otvára priestor pre uplatnenie vnútorných schopností, ktoré boli obmedzované a potlačované zvonku Božím ‚varovným prstom‘ a strácali tak punc

* Mgr. Lubica Blažencová, PhD., Pedagogická fakulta Univerzity Komenského, Šoltésovej 4, 811 08 Bratislava.

¹ Kon, I. S.: Etický slovník. Bratislava: Pravda, 1978, s. 77-78.

² Zozuláková, V.: Kríza hodnôt a európska identita. In: *Sociológia a spoločnosť*, 2018, roč. 3, č. 1, s. 81 [online]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/342754474_Kriza_hodnot_a_europska_identita.

výnimočnosti a nekonečnej voľnosti.³ Novovek sprevádza viera, že jednotlivec sa stáva pánom samého seba a jeho podstatu začína tvoriť individuálna autonómia.

Človek si hodnotu svojho života najvýraznejšie uvedomuje práve v období, keď sa jeho život dostáva do krízy. Kríza alebo hraničná situácia sa stávajú východiskom, ktoré smeruje k prehodnoteniu životných priorít. Jedným z takýchto hraničných momentov je existenciálna situácia vedomia blízkosti smrti, choroba či epidémia. A práve epidémia moru ovplyvnila vnímanie života i hodnôt ľudí v Európe i mimo nej na niekoľko storočí.

Počiatky infekčného ochorenia moru majú pôvod u voľne žijúcich hlodavcov, ktoré sú hlavným hostiteľom baktérie *Yersinia pestis*. Táto baktéria sa z hlodavcov na človeka prenáša prostredníctvom blchy alebo iných vonkajších parazitov. V priebehu evolúcie došlo k mutácii uvedenej baktérie, začala sa výrazne lepšie šíriť a dokázala zničiť celú lokálnu populáciu hlodavcov. Keďže stratila svojich prirodzených hostiteľov, začala parazitovať na ľuďoch.⁴ Baktéria spôsobuje u ľudí tri klinické formy moru, a to bubonickú, pľúcnu a septickú.⁵ Úmrtnosť je veľmi vysoká pri všetkých formách a ochorenie má zvyčajne rýchly nástup.

Morové rany boli od počiatku považované za trest za hriechy ľudstva a predstavovali hrozbu nielen pre telesnú, ale aj duchovnú stránku človeka. Označenie mor (lat. *pestis*, gr. *loimós*, hebr. *deber*) sa používalo od staroveku, no v tom období zahŕňalo pravdepodobne i iné choroby ako kiahne, týfus či ďalšie nákazlivé ochorenia spôsobujúce úmrtie. Tieto „morové rany“ viedli k zmene spôsobu života, vojnám, hladomoru, zmenám dynastií, boli príčinou sťahovania národov, vyvolávali sociálne napätie a odlišné vnímanie náboženstva.⁶ Je však možné pochybovať, či pri mnohých epidémiách v období staroveku išlo skutočne o mor.⁷ Čo je však nespochybniteľné, sú podobné vzorce správania, ktoré boli typické aj pre čiernu smrť. „Všední morový den se vyznačuje prosebnými procesímí, hledáním ‚viníků‘, strachem ze smrti, ale i paradoxní touhou po zábavách, úpadkem mravů a zhrubnutím všedního dne, útekem bohatých, zoufalstvím nakažených a umírajících i všeobecnou rezignací, rovněž však sebeobětováním řady rodinných příslušníků a lékařů.“⁸

Spočiatku sa slovom mor označovala akákoľvek epidémia s obrovskou hrozbou smrtnosti.⁹ Tri vlny pandemického moru sa do Európy dostali rôznymi cestami a postihli veľmi významné časti ľudskej populácie. Prvá pandémia je označovaná ako Justinianov mor podľa vládnuceho cisára Justiniana a možno o nej hovoriť až v 6. stor. n. l. (541–767 n. l.). Do Európy sa dostala z východnej alebo strednej Afriky, rozšírila sa z Egypta do krajín obklopujúcich Stredozemné more.¹⁰ Táto prvá veľká pandémia sa delí na epidémie s cyklami asi 8–12 rokov. S prestávkami

³ Ďurek, S.: Kríza hodnôt ako symptóm konzumnej kultúry. In: MVEK: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej elektronickej konferencie pre doktorandov, vedeckých pracovníkov a mladých vysokoškolských učiteľov; konanej v dňoch 22.–24. júna 2011 v Prešove. Prešov: PU, 2011, s. 41 [online]. Dostupné na: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Istvan1/subor/Durek.pdf>

⁴ Antoine, D.: The Archaeology of „Plague“. Medical History 52. Supplement S27, London: Institute of Archaeology, University College London, 2008, s. 101–114 [online]. Dostupné na: http://journals.cambridge.org/abstract_S0025727300072112

⁵ Achtman, M. – Zurth, K. – Morelli, G. – Torrea, G. – Guiole, A. – Carniel, E.: *Yersinia pestis*, the cause of plague, is a recently emerged clone of *Yersinia pseudotuberculosis*. In: Proc Natl Acad Sci, 1999, roč. 96, č. 24, s. 14043–14048 [online]. Dostupné na: <http://www.pnas.org/content/96/24/14043.full.pdf>

⁶ Bergdolt, K.: Černá smrť v Európe. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 12–13.

⁷ Bergdolt, K.: Černá smrť v Európe, c. d., s. 13.

⁸ Bergdolt, K.: Černá smrť v Európe, c. d., s. 13.

⁹ Steinová, E.: Mohli Rímsku ríšu rozvrátiť epidémie? In Kovár, B. – Zajac, O. – Benediková, L. (ed.): Epidémie v dejinách. Bratislava: Premedia, 2020, s. 55.

¹⁰ Achtman, M. – Zurth, K. – Morelli, G. – Torrea, G. – Guiole, A. – Carniel, E.: *Yersinia pestis*, the cause of plague, is a recently emerged clone of *Yersinia pseudotuberculosis*, c. d., s. 14043–14048.

sa pandemicky šírila do 8. stor. Je prvým v historických prameňoch opísaným prípadom morovej epidémie preukázateľne spôsobeným baktériou *Yersinia pestis*. Justinianov mor uvádza okolo 20 – 50 miliónov obetí.¹¹ V Ríme sa okolo roku 680 etabloval kult sv. Šebestiána, najdôležitejšieho protimorového svätca prvých tisícročí.¹² Symptómy tohto ochorenia popísal i byzantský dvorný historik Prokop z Cezarey (6. stor.) v diele *Vojna s Peržanmi*. Patrili k nim záchvaty šialenstva, ochromenie, malátnosť, bludné predstavy a horúčky.¹³ Justinianova pandémie vyvrcholila v Konštantínopole na jar v roku 542 a zničila viac ako tretinu mestskej populácie. Pandémia mala drastický účinok a natrvalo zmenila sociálnu štruktúru západného sveta. Mor pokračoval v prerušovaných cykloch v Európe do polovice 8. storočia. Do 14. storočia sa už neobjavil ako epidémia v takom veľkom rozsahu.¹⁴ „Podobne ako jiné epidemie i Justinianův mor vedl k hladomoru a sociální nouzi. Mnozí postižení se káceli přímo na ulici a nikdo neměl odvahu jim pomoci. Ulice ve městech byly údajně plné mrtvol.“¹⁵

Druhá pandémie, označovaná ako Čierna smrť¹⁶, a následné epidémie od roku 1346 do začiatku 19. storočia sa rozšírili z Kaspického mora do celej Európy. Čierna smrť v štrnástom storočí (1347–1350) bola príčinou obrovského počtu úmrtí. V Európe ochoreniu podľahla štvrtina populácie. Pandémia bola začiatkom početných ohnísk moru, trvala niekoľko storočí a vyvrcholila veľkým morom v Londýne v roku 1665.¹⁷ Mor sa v tomto období dával do súvislosti s prírodnými katastrofami, sopečnými erupciami, záplavami, kométami, ktoré boli predzvesťou vojen a chorôb. Bol interpretovaný ako dôsledok astrologických a prírodných javov či spojenia planét. Väčšina ľudí bola presvedčená, že Boh ich chce takýmto spôsobom trestať. Ľudia sa obrátili na svätých patrónov (svätý Roch a svätý Šebestián, zvyšovala sa úcta k Panne Márii). Čierna smrť bola považovaná za Boží trest za hriechy a nemorálne správanie. Podobne uvažoval i G. Boccaccio v roku 1348 vo svojej knihe *Dekameron* v príbehoch skupiny Florentínov, ktorí sa utiahli do ústrania krajiny, aby unikli moru: „*od spásonosného vtelenia Božieho syna prišlo sa k roku tisíc tristo štyridsiatemu ôsmemu, keď do vynikajúceho mesta Florencia, najkrajšieho zo všetkých talianskych miest, vošiel smrtiaci mor, ktorý dol'ahol na smrteľníkov vplyvom nebeských telies alebo ako spravodlivý boží hnev, aby sme sa napravili.*“¹⁸ V roku 1346 sa toto ochorenie vyskytlo v európskych námorných prístavoch. Opis symptómov moru poskytol G. Boccaccio: „*na počiatku choroby mužom a ženám na slabine alebo pod pazuchou tvorili sa opuchliny, ktoré narástli do veľkosti jablka alebo vajca. Niektoré narástli väčšie, iné menšie a ľudia im hovorili hrče. Tieto smrtonosné hrče sa čoskoro začali šíriť po iných častiach tela, potom sa menili na čierne či tmavobelasé škvrny, ktoré sa zjavovali na rukách, stehnách a inde na tele. Jeden mal veľké škvrny a nebolo ich veľa, iný malé, ale viac. A tak hrče aj škvrny boli znamením rýchleho konca pre toho, na kom sa zjavili.*“¹⁹

Celková úmrtnosť sa líšila od mesta k mestu. Ľudia zomierali tak rýchlo, že ich nestíhali pochovávať. Mŕtve telá hádzali do veľkých jám a hnijúce telesné ostatky ležali v domoch

¹¹ Steinová, E.: Mohli Rímsku ríšu rozvrátiť epidémie?, c. d., s. 55-61.

¹² Bergdolt, K.: Černá smrť v Evropě, c. d., s. 14.

¹³ Bergdolt, K.: Černá smrť v Evropě, c. d., s. 14.

¹⁴ Frith, J.: The History of Plague – Part 1. The Three Great Pandemics. In: Journal of Military and Veterans' Health, 2012, roč. 20, č. 2, s. 12.

¹⁵ Bergdolt, K.: Černá smrť v Evropě, c. d., s. 15.

¹⁶ Pojem „Čierna smrť“ sa príliš často nepoužíval, v roku 1347 bol jednoducho známy ako „Mor“ alebo „pestilentia“. Frith, J.: The History of Plague – Part 1. The Three Great Pandemics, c. d., s. 13.

¹⁷ Viac o morovej epidémii nazwanej Čierna smrť pozri: Antoine, D.: The Archaeology of „Plague“, c. d., s. 101-114.

¹⁸ Boccaccio, G.: Dekameron I. Bratislava: Tatran, 1967, s. 14.

¹⁹ Boccaccio, G.: Dekameron I., c. d., s. 14.

a v uliciach. Mŕtvym sa nedostávalo duchovných obradov, čím sa u ľudí umocňoval strach i z duchovnej smrti.²⁰ Mor spôsoboval taktiež sociálne a ekonomické škody, dochádzalo k revitalizácii hodnotového systému. Často boli celé rodiny vyhladené a dediny opustené. Plodiny zostávali na poliach, stúpala nedostatok pracovnej sily a darilo sa najmä rôznym podvodníkom. Táto pandémie zároveň viedla k zaujatiu smrťou, čo sa odrazilo i v umení a literatúre. V malých epidémiách sa naďalej vyskytoval mor na celom svete, ale hlavným ohniskom v Európe bolo Anglicko v rokoch 1665 – 1666.²¹ Epidémia dosiahla vrchol v septembri 1665, keď v Londýne zomieralo 7 000 ľudí za týždeň. Ľudia boli uväznení vo svojich domovoch, na ktorých bol namaľovaný kríž. Choroba znížila počet obyvateľov Londýna o pätinu.²² Tretia vlna pandémie moru sa objavila v odľahlej čínskej provincii Yunnan v roku 1855 a do roku 1900 mor dosiahol prístavy na každom kontinente.²³

V prípade katastrofy a krízy ako je morová epidémia sa u ľudí prirodzene vynára otázka, aké sú jej príčiny. Krízy, ktoré v dejinách ľudstva spôsobili prírodné alebo sociálne katastrofy, boli často pretavené do krízy viery. V týchto kritických situáciách sa človek najviac obracia na Boha, na náboženstvo a kladie otázky, na ktoré nenachádza odpovede. Viera a náboženstvo však nemusia poskytnúť uspokojivé vysvetlenie, prečo došlo ku katastrofe, dokonca sa môže zdať, že pomoc proti katastrofe nie je účinná. V období krízy nastáva revitalizácia hodnôt, ale i revitalizácia samotnej kultúry, ktorá sa snaží vyrovnať s problémami doby. Dobovú situáciu vníma a spracúva aj literatúra, ktorá zachytáva to, čo sa v tej ktorej dobe odohráva.

Dejiny staršej literatúry taktiež reflektujú obdobie krízy hodnôt na pozadí morovej epidémie. V období začiatku 17. storočia sa téma morovej epidémie dostáva do diela V. Benedikta z Nedožier (1555 – 1615). Vo svojich parafrázach žalmov sa prostredníctvom poetického spracovania žalmických textov snažil poukázať na neochvejnosť vo viere a v Božiu pomoc, ktorá odvráti nebezpečenstvo moru. V kontexte témy morovej epidémie je dôležité upozorniť na samostatne vydané žalmy 91 a 103²⁴. Žalmy zaujmú jednak tým, že sú jediné dva, ktoré sa bezprostredne dotýkajú choroby, dokonca žalm 91 je jediný žalm, v ktorom sa priamo spomína epidémia moru.²⁵ Žalm 103 poukazuje na barokové motívy márnosti a pomínutelnosti.²⁶ Veľmi zaujímavý je práve dvojstranový predhovor, v ktorom V. Benedikt z Nedožier uvádza, že si „z jistých príčin“ vybral práve uvedené dva žalmy a majú slúžiť k veľkému potešeniu v týchto nebezpečných časoch. Nebezpečné časy sa dotýkali priamo morovej epidémie, ktorá v období začiatku 17. storočia postihla územie dnešného Slovenska, Moravu a Čechy. Spomenutý predhovor vysvetľuje jednoznačný dôvod ich výberu. Dotýkajú sa morovej nákazy a majú byť povzbudením v časoch ťažkých spoločenských pomerov, ktoré zhoršovali choroby a mor. Ako sám V. Benedikt z Nedožier objasňuje, zvolil tento žalm, „*Ktežž zdešené mysli pro morovau ránu/ zde y jinde proskakující/ jakožto duchovní dryák hojí: a ukazuje/ kterak Bůh svých volených*

²⁰ Frith, J.: The History of Plague – Part 1. The Three Great Pandemics, c. d., s. 11-16.

²¹ Epidémiu popísal Daniel Defoe v diele Denník morového roku (1722).

²² Antoine, D.: The Archaeology of „Plague“, c. d., s. 101-114.

²³ Achtman, M. – Zurth, K. – Morelli, G. – Torrea, G. – Guiry, A. – Carniel, E.: Yersinia pestis, the cause of plague, is a recently emerged clone of Yersinia pseudotuberculosis, c. d., s. 14043-14048.

²⁴ Žalmove devadesáty prvý a Stý tretí na spôsob Latinských vešův vydání od M. Laurence Benedykta Nudožerského. Vytisťeno v Starém Městě Pražském v Dědicův V. Danyele Adama. Léta 1606.

²⁵ „Veď on sám Ťa vyslobodí z osídel lovcov a zo zhubného moru.“ (Ž 91, 3); „nebudeš sa báť nočnej hrôzy, ani šípu letiaceho vo dne, ani moru, čo sa tmou zakráda, ani náказы, čo pustoší na poludnie. I keď po tvojom boku padnú tisíce a desaťtisíce po tvojej pravici, teba nezasiahne.“ (Ž 91, 5-7)

²⁶ „Veď on dobre vie, z čoho sme stvorení; pamätá, že sme iba prach. Ako tráva sú dni človeka, odkvitá s'ťa poľný kvet. Ledva ho vietor oveje, už ho niet, nezostane po ňom ani stopa.“ (Ž 103, 14-16)

y v nejnebezpečnejšom nakažení morním chrání“.²⁷ Zároveň však dodáva, že týmto vyjadrením nemieni spochybňovať prostriedky lekárov, ktoré sú tiež od Boha, a nechciet ich užívať znamená tiež pokúšať Boha. Lebo my nevieme, aké prostriedky používa, aby nás chránil. V predhovore apeluje na človeka pochybujúceho o Božej pomoci a upriamuje pozornosť na zvýšenie dôvery v pomoc lekárov.²⁸ Nedôvera, strach a skepticizmus sú implicitne prítomné aj na pozadí tejto poetickej parafrázy žalmu.

Posledná veľká vlna moru zasiahla územie dnešných Čiech, Moravy a Slovenska v rokoch 1711–1715. Šírla sa vo väčšine Európy a len v Čechách zomrelo na nákazu okolo dvestotisíc ľudí. To malo výrazný vplyv na zvýšenie hygieny, čistenie miest či budovanie kanalizácie. Realizácia uvedených opatrení dosiahla želaný účinok, pretože od roku 1715 sa v západnej a strednej Európe už žiadna väčšia morová epidémia nevyskytla.²⁹ Najväčšia vlna moru sa dotkla Slovenska približne od roku 1709, keď sa mor rozšíril v Košiciach a v roku 1710 zachvátil i Trnavu. Postupne sa začal šíriť po celom území Slovenska. Bohatí ľudia utekali na vidiek a chudobní hŕfne umierali. Bolo to obdobie, v ktorom sa v nádeji obracali na pomoc Panny Márie. V kontexte územia Slovenska sa stala veľmi známou pomoc Panny Márie Trnavskej.³⁰ Mestský magistrát sa v roku 1710 počas veľkej morovej epidémie, ktorá zúrila v Trnave, písomne zaviazal sľubom, že 21. november bude každoročne a navždy zasvätený Blahoslavenej Panne Márii.³¹ V rovnaký deň sa konala procesia mestom. „Po slávnostných prosebných bohoslužbách sa pohla procesia z chrámu do mestských ulíc ťažko skúšanej Trnavy. (...) zaznelo mohutné Te Deum laudamus plné viery, mor prestal. Stalo sa tak v predpoludňajších hodinách 21. novembra 1710 vo sviatok, ktorý sa slávil po prvý raz, sviatok Obetovania Panny Márie.“³² Odvtedy sa v Trnave každoročne svätí tento sviatok na počesť Panny Márie, ktorá pomohla Trnave odvrátiť mor.

Spomínaná posledná veľká morová epidémia je literárne spracovaná aj v *Písni o morovom nakažení*, ktorá bola vydaná v roku 1759 v Trnave. J. Minárik³³ sa o nej zmieňuje v súvislosti s náboženskou časovou poéziou obdobia baroka. Uvádza, že mala charakter jarmočnej piesne.³⁴ Predkladá ju ako príklad v súvislosti s básňami venujúcimi sa rozmanitým prírodným katastrofám³⁵. *Pieseň O Morovom Nakažení* s podtitulom *Jak žalostné, a lidskému Pokolení³⁶ škodlivé, pro hříchy a nepravosti od Boha na svět zeslané jest; Tuto Metlu Boží kterak v mnohých místech*

²⁷ Žalмовé devadesátý první a Stý třetí na způsob Latinských veštv vydání od M. Laurence Benedykta Nudožerského. Vytisťeno v Starém Městě Pražském v Dedicích V. Danyele Adama. Léta 1606.

²⁸ Žalмовé devadesátý první a Stý třetí, c. d.

²⁹ Svoboda, J.: Historie morových epidemií. In: Vesmir, 1995, roč. 74, č. 9 [online]. Dostupné na: <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/1995/cislo-9/historie-morovych-epidemii.html>

³⁰ V Trnave sa nachádza obraz maľovaný na dreve, ktorý dal zhotoviť študent študujúci v Ríme, v kolégiu sv. Apolinára, podľa obrazu tzv. Madony sv. Alexeja. Pôvodný obraz je umiestnený v kostole zasvätenom sv. Alexejovi a Bonifácovi pri rímskom Avetine. Autor obrazu maľovaného pre Trnavu nie je známy. Obraz priniesol do Trnavy v roku 1585 kňaz František Forgáč a umiestnil ho na severnú stenu v Chráme sv. Mikuláša v Trnave. Trnavu postihla morová epidémia v rokoch 1632 – 1633. V roku 1663 sa na obraze objavil krvavý pot (bolo to v období, kedy sa Turci dostali na ľavý breh Dunaja, dobyli Nové Zámky, Štúrovo, dostali sa do blízkosti Trnavy, no Trnavu obišli). Od roku 1663 vzrástla úcta k obrazu. Zmienky uvádzajú ďalšie krvavé slzy v roku 1708. Radváni, H. – Kubinec, M.: Panna Mária Trnavská. Bratislava: Lúč, 2012, s. 20-43.

³¹ Úradné uznesenia mesta Trnava z 20. novembra 1710, preklad J. Šimončíč. In Radváni, H. – Kubinec, M.: Panna Mária Trnavská, c. d., s. 46-47.

³² Úradné uznesenia mesta Trnava, c. d., s. 48-49.

³³ Minárik, J.: Baroková literatúra: Svetová, česká, slovenská. Bratislava: SPN, 1984.

³⁴ Minárik, J.: Baroková literatúra, c. d., s. 248.

³⁵ Minárik, J.: Baroková literatúra, c. d., s. 353.

³⁶ Text pôvodnej piesne je prepísaný s uvedenými zmenami úpravy zložkového pravopisu na diakritický: j > í, i; g, i, y > j; ii > j; v > u; w > v; c, dz, tc, tz > c; c, cs, cz, cž, tč, tc > č; d, dj, dgy > d; ss, sz > š; ti, tj, ty > ť a pod. Kvantita, mákkosť, interpunkcia, malé a veľké písmená a iné sú bez zásahov.

*Svatý Roch vzyvaný, skrze své u Boha Orodování zastavil, a Moru škodit nedopustil, jak jsau skusyli Ctítelové jeho v Místku, v dolní Ulicy, Roku 1715. Na žádost Ctítelův jeho, Dolních Uličanův k vzbuzení stálé Pobožnosti k němu, na světlo vydaná, a složená Roku 1759.*³⁷ Ako už podtitul preznačuje, pieseň popisuje situáciu v meste Místek (dnes Frydek-Místek) na Morave. Zameriava sa na morovú epidémiu, pred ktorou boli uchránení obyvatelia Dolnej ulice práve vďaka tomu, že sa utiekali pod ochranu sv. Rocha. Prvé obete moru sú zaznamenané v meste Místek od začiatku októbra 1715.

Posledná vlna veľkej morovej epidémie vypukla v Istanbule, v Turecku v roku 1711 a o rok neskôr sa dostala za hranice habsburskej monarchie. Napriek tomu, že v roku 1713 boli z dôvodu prevencie uzatvorené hranice Moravy a Dolného Rakúska, ešte v tom istom roku sa začal mor šíriť po celej krajine.³⁸ V dobových dokumentoch mesta Místek sa uvádza, že v období 17.–18. storočia mesto sužovali početné požiare a tiež rôzne choroby. Na začiatku 18. storočia zasiahla mesto morová epidémia. Dôvodom jej značného rozšírenia sa stali nedostatočné hygienické podmienky nielen v domácnostiach, ale aj vo verejných priestoroch. Výrazný vplyv na šírenie epidémie mala aj slabá výživa obyvateľov.³⁹ „Začátkem října roku 1715 propukla morová epidemie i v Místku. Nejvíce osob se nakazilo v Horní ulici. Její obyvatelé se ocitli v izolaci a měli zakázán vstup do centra Místku. Nesměli se účastnit ani bohoslužeb v kostele sv. Jakuba, a proto sloužily se mše svaté pro nakažené Hurní uličany v stodole p. Matěje Čejky, na tom místě již jest krchov. Strach z nákazy se stal všudypřítomnou hrozbou místeckých obyvatel“⁴⁰. V pamätnej knihe súkennického cechu mesta Místek sa nachádza uvedený zápis, ktorý to dosvedčuje: „Roku 1715 podobným zármutkem Místek od Boha obtěžený se nacházel, tak že mnohem více v počtu morovů ranů z toho světa sešlo a nejvíce v Horní ulici mřelo. Příčina zármutku toho hříchů obyvatelův býti musely, poněvadž podle Písma s[va]tého mor pomsta Boží jest, jak stojí Ecclesiastici C 39: oheň, krůpy, hlad, smrt, všechny tyto věci ku pomstě stvořené sau. Dále mluví Písmo takto: Na každém místě oči Páně patří, na dobré i na zlé (Proverbiorum C 15). A tak musel zlé naleznout obyvatelé, když jich trestal morem, nebo[t] Bůh svým časem každý skutek odměňuje, jak Písmo s[va]té svědčí: Všechno to se děje pro skutky naše zlé a pro veliké hříchů naše 3^{ho} Ezdr. C 8. Vřak ale když obyvateli sobě vyvolili patrony u Boha a orodovníky svatého Šebestiána a s. Rocha, a k tomu zkormúčeným srdcem volali k Bohu: Nezamítej od tváři Tvé všeliké práce a psoty, které přišly na nás, otcové naši neplnili zákona Tvého a nebyli pilni přikázání Tvých (2^{do} Ezdr. C 9) stanula rána morová. Ti pak v moru zemřeli, pochování sů nad Puklů, na kterým místě p. Matěj Čejka kaplicu z odporučených peněz p. Valentina Blatana vystavil na památku.“⁴¹ Ako uvedený text potvrdzuje, najviac bola morom zasiahnutá Horná ulica (dnes Frýdlantská). V Místku bolo vymedzené špeciálne miesto na pochovávanie obetí moru. Dochovala sa o tom zmienka v rekonštrukcii testamentu Valentina Blatana, ktorý odkázal štyri rínske na jej výstavbu a na tom mieste boli mŕtve telá počas moru v Místku pochovávané.⁴² V meste Místek počas morovej epidémie prišlo o život od októbra 1715 do januára 1716 viac

³⁷ Pieseň bol vydaná v Trnave, v Impressy Akademické v roku 1759. Pôvodný text piesne sa nachádza v Národnej Széchényiho knižnici v Budapešti, Maďarsko.

³⁸ Zezulčík, J.: Rána morová. K výročí ukončení posledního moru v českých zemích na přelomu let 1715–1716. Nový Jičín: Okresní vlastivědné muzeum, 1996, s. 3–4.

³⁹ Adamec, T.: Frýdek-Místek: [historie, kultura, lidé]. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 150.

⁴⁰ Adamec, T.: Frýdek-Místek, c. d., s. 150.

⁴¹ SOKA Frýdek-Místek, fond CSM, inv. č. 5. cit. podľa Pindur, D.: Počátky kostela Věch svatých v Místku. Frýdek-Místek: Římskokatolická farnost Místek, 2009, s. 16–17.

⁴² Linhart, F.: Kniha o Místku. Brno: Garn, 2015, s. 346.

než 370 obyvateľov.⁴³ Dochádzalo tiež k zmene hodnotového systému u obyvateľov mesta. Všadeprítomná blízkosť smrti a prežitie hrôzy morovej nákazy vyvolávali u ľudí intenzívnejšie prejavy zbožnosti. Mnohí chorobu vnímali ako trest za hriechy, ktoré spáchali. „V této době byly v místeckých ulicích umístěny také dřevěné plastiky ochránců proti moru, sv. Šebestiána a sv. Rocha, později vyměněné za kamenné sochy.“⁴⁴ Lipovský⁴⁵ v súvislosti s uvedenou epidémiou píše, že práve mor mal do začiatku 18. storočia veľký vplyv na vývoj úmrtnosti a posledné dve zasiahli populáciu českých zemí v rokoch 1679–1680 a 1713–1715. Posledná prišla „z Uher“ v roku 1713, zasiahla Rakúsko, Česko, o rok neskôr Moravu a doznievala v roku 1715.⁴⁶ V časti Místek bola úmrtnosť v rokoch 1714–1715 veľmi vysoká. Obyvatelia Frídku vyviazli z morovej epidémie oveľa lepšie. To ich podnietilo vykonať procesiu do Čenstochovej.⁴⁷

Ako už samotný názov piesne uvádza, *Píseň o morovém nakažení* sa bezprostredne dotýka morovej epidémie z roku 1715 a text reflektuje situáciu tohto obdobia v meste Místek. Vydaná bola v roku 1759 v trnavskej tlačiarňi, teda takmer o 44 rokov neskôr. Autor piesne nie je uvedený. Dalo by sa predpokladať, že je ním niekto, kto bol alebo bezprostredným účastníkom morovej epidémie, alebo mal o nej sprostredkovaných dostatočne veľa informácií.

Čitateľ sa dozvedá iba to, že pieseň bola napísaná „*Na žádost (...) Dolních Uličanův*“, ktorí uctievali sv. Rocha, na základe čoho boli od morovej nákazy uchránení. Text je na začiatku uvedený nápevom „*Jako: Pozdraven bud' Františku*“.

Pieseň je napísaná s spevnom strofickým sylabickým verši. Metrický pôdorys sylabického verša je tvorený pravidelným striedaním šesťslabičnickov, zriedkavo je verš rozdelený prestávkou na 7 a 5 slabík. Delí sa na štvorveršové strofy. Rýmová schéma je pravidelná *aabb*, rýmy sú prevažne dvojslabičné alebo trojslabičné a gramatické (*seče – vleče, hyne – mine, ctili – byli*). V piesni sa vyskytujú i rýmy na konci polveršov, vnútorné rýmy, no rýmové ťažisko je na konci veršov. Sémantická funkcia rýmu sa zosilňuje tým, že do rýmu sa vkladajú slová významovo dôležité (*provinnění – polepšení, na hlíny – zdechliny, žádat – padat*). Gramatické rýmy sú vybudované najmä na slovesách, zriedkavejšie na substantívach a adjektívach (*kárat – starat, Raddy – sklady*). Strofa tvorí myšlienkovú i motivickú kompozičnú a syntaktickú celok.

Pieseň má náboženský charakter, na pozadí morovej epidémie vyzdvihuje život, zázračné skutky a činy sv. Rocha, patróna proti moru. Rozhodujúcu úlohu hrá epická dejová zložka, ktorá je realizovaná autorskou rečou. Kompozícia piesne má trojčlenný pôdorys. Začína sa prológom, prostredníctvom ktorého opisuje hrôzy morovej nákazy ako Božieho trestu, pokračuje jadrom zameraným na život a zázračné skutky sv. Rocha a ukončená je epilógom, výzvou k uctievaniu svätca, ktorý ochráni ľud pred ďalšou morovou hrozbou.

Prológom piesne je predstavenie zúfalej situácie v čase vojny, hladu a moru, ktorá bola vnímaná ako trest za hriechy. Morové rany boli už od najstarších čias považované za metly ľudstva, boli Božím trestom za spáchané zlo. Prvá strofa upriamuje pozornosť na Boha, ktorý ľudí neustále napomína „*že žalosti přijdu na nás trpké*“ a človek za svoje viny a zlé skutky bude potrestaný, „*že pro provinnění, radost v žalost změni, jestliže nedočká od nás polepšení*.“ Autor textu konkretizuje obrazy Božej odplaty a uvádza: „*Vojnu, Hladem, Morem, že nás bude kárat*“, ak sa ľudia celým srdcom neobrátia k Bohu a nebudú „*plnit Příkázání, činiti Pokání*“.

⁴³ Pindur, D.: Počátky kostela Všech svatých v Místku, c. d., s. 18.

⁴⁴ Adamec, T.: Frýdek-Místek: [historie, kultura, lidé], c. d., s. 151.

⁴⁵ Lipovský, R.: Lidé poddanských měst Frídku a Místku na sklonku tradiční společnosti (1700–1850). Ostrava: Univerzita v Ostrave, 2013.

⁴⁶ Lipovský, R.: Lidé poddanských měst Frídku a Místku na sklonku tradiční společnosti, c. d., s. 150.

⁴⁷ Lipovský, R.: Lidé poddanských měst Frídku a Místku na sklonku tradiční společnosti, c. d., s. 150.

V opačnom prípade zošle morovú ranu. Explicitné vyjadrenie „*že nás nakažením morním spurně rani*“ a výber slov autor podriadil eufonickému hľadisku. Kumulácia konsonantov vytvára spolu s opakujúcou sa hláskou „r“ nepříjemné auditívne vnemy a evokuje hrozné okolnosti príchodu morovej epidémie.

V tretej strofe je vyjadrený obraz personifikovanej Smrti, ktorá si na príkaz Boha začína brúsiť kosu. Barokový obraz postavy Smrti s kosou ešte umocňuje prirovnaním, „*jako trávu seče, do Věčnosti vleče*“, čím vytvára konotácie pomínutelnosti a márnosti ľudského života a relativizácie jeho hodnoty v porovnaní s absolútnou mocou Boha. Boh je zobrazený ako trestajúci Otec a na ľudstvo je prostredníctvom morovej epidémie kladená „*velmi těžká Boží Ruka*“, ktorá je schopná nechať pusté mestá a ľudí „*do země zaklidi*.“ Barokové obrazy smrti mali u čitateľa vzbudiť hrôzu a nabádať k revitalizácii duchovných hodnôt, k vedomiu, že za páchané hriechy bude nasledovať trest.

Ďalšie tri strofy sa bezprostredne dotýkajú ochorenia moru. Ako už bolo uvedené v súvislosti s tromi formami ochorenia, išlo v tom období pravdepodobne o pľúcnu formu, ktorá sa prenášala respiračne. Paronomázia hrôzy opisuje situáciu morového nakazenia: „*Ten čas mezy lidem smrti hrozná hrůze*“. Autor textu opäť prostredníctvom vysokého stupňa zvučnosti hlásky „r“ auditívne umocňuje strach a hrôzy, ktoré panovali v tomto období. V texte je explicitne vyjadrené, ako ľudia prežívali morovú epidémiu na začiatku 18. storočia. Báli sa kontaktu s inými ľuďmi a pri vzájomnom nutnom stretnutí medzi sebou zachovávali rozostupy:⁴⁸ „*každý náhle umřít obává se tuze; bližního se léká, utíká, nečeká, když co s ním má jednat, rozmluvá zdaleka*.“ Morová nákaza sa šírila veľmi rýchlo a spôsobovala náhlu smrť: „*Když dva spolem mluví často se to stane, že jeden z nich padne, hned mrtvý ostane*“.

Autor pokračuje v kresťanskom smerovaní piesne a zdôrazňuje, že horšia ako fyzická smrť je smrť duchovná, teda odchod z tohto sveta bez prijatia sviatosti: „*bez Svátosti hyne, jako stín pomine, a když v hříchů umře, Slávy Boží mine*“. Prirovnanie človeka k bezvýznamnému tieňu, ktorý zmizne a nezostane po ňom nič ani na svete, ani v Božej Sláve, malo apelovať na pokánie a uvedomenie si relativity ľudského života. Strata hodnoty života človeka je vyjadrená i tým, že v situácii morovej nákazy sa mu nedostane kresťanského pohrebu, nebude mať pohrebnú slávnosť, dokonca ani truhlu. Pieseň poukazuje na úplnú degradáciu fyzickej stránky človeka a zároveň upozorňuje na márnosť a pomínutelnosť svetských vecí a rovnosť pred Bohom v čase fyzického konca: „*sprostý neb vznešený, nebývá nešený, na kárách jak mrcha za město vlečený*“. Obrazy hroznej smrti presúvajú ťažisko piesne k mestu Místek. Ako už bolo na začiatku uvedené, v dobových dokumentoch sa píše o hromadnom pochovávaní za mesto.⁴⁹ Mŕtvym sa nedostávalo „*Svato-Církevního pohřbu*“ a „*jejích umrliny, smejkali na hlíny, do šachty házeli, jak jaké zdechliny*“. Krajský úrad v Přerove vydal 1. januára 1716 prípis radným mesta Místek s napomenutím, že niektoré obete moru boli pochovávané obyčajným spôsobom na farskom cintoríne. Odvolávajúc sa na správy z Přerovského krajského úradu, počas morovej epidémie neboli striktné dodržiavané pravidlá a „*Městská rada dostala např. napomenutí, že nechala některé oběti moru pochovat na hřbitově u farního kostela sv. Jakuba. Tyto hroby musely být do datečně označeny a izolovány, společně s výstrahou, aby se situace napříště již neopakovala. (...) Oběti tak zvané černé smrti byly pochovávány do hromadného hrobu nedaleko Horní ulice, na*

⁴⁸ Vzhľadom na nedávnú situáciu obdobia epidémie COVID-19 je možné si veľmi dobre vizualizovať podobnú situáciu strachu, obmedzovania vzájomných kontaktov a nutnosť dodržiavať rozostupy.

⁴⁹ „*Církevní hřbitovy v okolí brzy přestaly stačit k pohřbívání mrtvých těl a zemřelí na mor byli poté pochovávaní přímo v zahradách, hraničících se selskými dvory nebo za ploty*.“ Zezulčík, J.: Rána morová. K výročí ukončení posledního moru v českých zemích na přelomu let 1715–1716, c. d., s. 4.

návrsí nad mestským rybníkom zvaným Pukla.⁵⁰ Náhla smrť viedla k prehodnocovaniu podstaty ľudskej existencie. „Smrť spôsobená epidémiou už nebola osobnou skúsenosťou jednotlivca, ale bezprostredne sa dotýkala všetkých. Zrušenie osobnej smrti predstavovalo hrubý zásah do každodenných zvyklostí, pretože táto kolektívna smrť bola anonymná a desakralizovaná.“⁵¹ V ľudoch vyvolávala pocity skepsy.

Záverečný obraz morovej epidémie hyperbolicky poukazuje na hrôzy, ktoré sa diali v životoch jednotlivcov i celej spoločnosti. Pieseň prostredníctvom didakticko-moralizujúceho apelu v úvode nabáda k pokániu. Pomocou barokovo naturalistických obrazov umierania a márnosti ľudského života opisuje situáciu morovej nákazy. Duša človeka je prirovnaná k miznúcemu tieňu, a telo je pripodobnené k mrche a k zdochline konotujúcej obrazu hnusu. Tieto obrazy majú viesť človeka ku kajúcnosti.

Jadro piesne mení osobu prehovoru a počnúc deviatou strofou nadobúda text výrazne odlišné smerovanie. Ťažiskom je hľadanie východiska zo zúfalej situácie. Mor sa v poetickej interpretácii autora stal žalostnou metlou a túto hrozivú katastrofu môže prostredníctvom svojho príhovoru u Boha zastaviť svätý Roch:⁵² „*kde jsau ho vzyvali Mor se tam nebavil, kteří jeho ctili, buduc jemu milí, chráněni od Moru, náhlé smrti byli.*“ Sv. Roch vystupuje ako ochranca pred morovou nákazou. Pieseň postupne predstavuje osobu sv. Rocha od narodenia až po smrť. Zameriava sa na jeho zázračné skutky počas života a po smrti. Jadro piesne má charakter legendy. Začína sa narodením svätca: „*Od cnostných Rodičů Svatý Roch jest splozen, a v městě Narboně francouzském narozen*“. Autor v intenciách legendového spracovania nezabúda pripomenúť jeho viditeľné znamenia svätosti, ktoré ho predurčovali k významnému životnému poslaniu „*Křížem svatým znamenáný*“.

Podľa dostupných informácií o sv. Rochovi⁵³ sa tento muž narodil v meste Montpellier vo Francúzsku v roku 1295 a v roku 1327 v tom istom meste i zomrel. V piesni sa uvádza miesto jeho narodenia Narbonne, ktoré sa síce tiež nachádza vo Francúzsku, ale so životom sv. Rocha nesúvisí. V texte piesne je opisovaný cnostný život svätca, pravidelný pôst a sebatrýznenie „*ve Středu a v Pátek přísně se postíval, tělo trzil mladý*“. Autor piesne v zhode s legendou upriamuje pozornosť na jeho svätosť a zdôrazňuje, že zachovával všetky Božie prikázania. Sv. Roch pochádzal z bohatej rodiny a po smrti rodičov rozdal všetko svoje dedičstvo chudobným. Opustil svetské márnosti života, „*marnosti potupil*“ a vzdal sa hmotných statkov, ktoré by ho mohli odpútať od cesty chudoby a smerovania k Bohu. Okrem zbožnosti a chudoby konal skutky milosrdenstva. V piesni sa uvádza, že „*ve Špitálech nemocným on sloužil*“, vstával skoro ráno, podával chorým pokrm i nápoj, stlal im posteľ, ale predovšetkým „*Nakaženým lidem přispěl ku pomocy, uzdravoval pilně z Nebe danu mocy, Křížem značil čela, všech nemocných těla, od morovej Rány zbavil je docela.*“⁵⁴ Text v zhode s legendou o sv. Rochovi spomína, že aj on sám sa nakazil morom. Na nohe sa mu vytvoril vred a s veľkou bolesťou sa utiahol do lesa,

⁵⁰ Adamec, T.: Frýdek-Místek: [historie, kultura, lidé], c. d., s. 150-151.

⁵¹ Poláková, Z.: Zubatá menom mor – kde ležia jej obeť? In Kovár, B. – Zajac, O. – Benediková, L. (ed.): Epidémie v dejinách. Bratislava: Premedia 2020, s. 109.

⁵² Sv. Roch z Montpellier; sv. Rochus, pútnik; sv. Róchus, vyznavač. Porovn. Schaubert, V. – Schindler, H. M.: Rok se svatými. Kostelní Vydří: Karmelitánske nakladatelství, 2002, s. 426-427; Truchlý, A. – Havlíček, V. – Kollár, M.: Legenda čili Čítanie o svätých a vyvolených Božích. Trnava: Nákladom Spolku sv. Adalberta (Vojtecha), 1907, s. 762-767.

⁵³ Truchlý, A. – Havlíček, V. – Kollár, M.: Legenda čili Čítanie o svätých a vyvolených Božích, c. d.

⁵⁴ „Lebo sotva sv. Róchus nemocných začal opatrovať a znakom sv. kríža ich prežehnávať, prestal v nemocnici i v meste zúriť mor a obyvatelia sa uzdravovali. (...) Sv. Róchus opatroval nemocných a modlil sa za odvrátenie morovej nákazy. A mor celkom prestal v Ríme a jeho okolí.“ Truchlý, A. – Havlíček, V. – Kollár, M.: Legenda čili Čítanie o svätých a vyvolených Božích, c. d., s. 764-765.

do samoty. „*Bůh na noze jeho ránu jej obtížil, on však tu pro něho trpět sy netížil, s tau do lesa zašel, bolest ležíc snášel.*“ Legenda opisuje, ako za ním denne prichádzal pes a nosil mu chlieb.⁵⁵

Pieseň ďalej prechádza k jeho zázračnému uzdraveniu a návratu do vlasti, kde v tom čase zúrila vojna „*v tej veľiku vojnu a nepokoj našel*“. V jeho rodisku Montpellier ho pokladali za špeha a uvrhli ho do žalára. Po piatich rokoch trápenia v žalári zomrel.⁵⁶ V piesni sa udáva, že anjeli vzali jeho dušu do neba a nechali pri ňom tabuľku s nápisom, „*že Ctiteľům Rocha nice se nestane; kteří budu žádat, prosby před nim skládat, nebudu v čas morní, jako sláma padat*“. V životopisoch sa uvedená záverečná časť nespomína. Autor piesne adaptoval text vzhľadom na aktuálnu situáciu morovej nákazy v Místku. Piesňou chcel apelovať na obyvateľov mesta, aby sa obrátili k Bohu, ktorý je jedinou ochranou pred morovou ranou. Na príklade svätého muža demonštroval pozitívne hodnoty ako pokora, chudoba, sebatrýznenie, oddanosť Bohu a služba blížnemu.

Tretia časť textu opäť obracia pozornosť na obyvateľov mesta Místek, ktorí prežili morovú epidémiu. Mení sa osoba prehovoru na kolektívne „my“, autor piesne je súčasťou spoločenstva, ktoré bolo ochránené pred nákazou. Vyzývanie a prosby obyvateľov zabezpečili, „*že v tejto Ulicy nebyl Mor a Rána*“. Absolútna dôvera v Boha a milosť sv. Rocha pomáhali barokovému človeku prežiť v týchto ťažkých časoch. Ako príklad morovej epidémie uvádza autor piesne mor v Konštantínopole. Zmieňuje sa o cirkevnom sneme, počas ktorého sa stretli biskupi a iní duchovní. Konkretizuje, že ide o snem v Konštantínopole, lebo „*od Konstancye dost jsau velké léta*“. Ide pravdepodobne o prvý Carihradský koncil alebo prvý Konštantínopolský koncil. Konal sa v roku 381, bol namierený proti arianizmu a ďalším vtedajším herézam a potvrdil učenie prvého Nicejského koncilu.⁵⁷ V piesni na to poukazuje zmienka o kacírskom učení „*nestálé kacýřstvo vyplemenit chtěli*“. Mesto Konštantínopol je spomínané aj v súvislosti s veľkou žalosťou, ktorá ho neskôr postihla „*Morní Rána sýlná, jedu byla plná, všecken lid vyhladit v tom městě náchylná*“. Podľa historických faktov v Konštantínopole vypukol mor v roku 542 n. l. za vlády cisára Justiniana (482–565). Rímske mestá boli kvôli svojej vysokej hustote zaľudnenia a zlým hygienickým podmienkam ideálnym ohniskom nákazy. Život v meste s pol miliónom obyvateľov sa zastavil, chýbali základné prostriedky obživy.⁵⁸ O obrovskej sile pandémie svedčí aj pieseň a uvádza, že morová epidémia mala tendenciu vyhladiť všetkých ľudí v meste. Hyperbolizovaný obraz epidémie poukazuje na rýchlo sa šíriacu pľúcnu formu moru, ktorá sa prenášala vzduchom „*byl nakažený Luft morovu Ránu*“. „Choroba nemala už len bubonickú formu prenášanú uštipnutím blích hlodavcov, ale aj novú pľúcnu formu prenášanú kýchaním a kašľom z človeka na človeka. Pľúcna forma udierala rýchlo a bez typických príznakov, takže ľudia začali nosiť na krku tabuľku s menom a osobnými údajmi, aby ich v prípade náhlej smrti bolo možné identifikovať.“⁵⁹ Smrť sa dotýkala všetkých živých bytostí, zomieral „*jak starý tak mladý*“. Metonymia krutej smrti poukazuje na fakt,

⁵⁵ „Pes šľachticov, ktorý v tom lese polúval, našiel svätého Rócha. Od toho času prichádzalo útrpné zviera každý deň do chýžky k opustenému trpiteľovi, lízalo mu rany a prinášalo kúsok chleba.“ Truchlý, A. – Havlíček, V. – Kollár, M.: Legenda čili Čítanie o svätých a vyvolených Božích, c. d., s. 764.

⁵⁶ „Prišiel do mesta Montpellier. Toho času zúrila vo Francúzsku vojna. Keď vstúpil do svojho paláca, nepoznali ho sluhovia, a udali ho, že je vyzvedač. (...) Za päť rokov žil svätý vo väzení na modlitbách, vo sv. rozjímaní a pri prisnom pöste.“ Truchlý, A. – Havlíček, V. – Kollár, M.: Legenda čili Čítanie o svätých a vyvolených Božích, c. d., s. 765.

⁵⁷ „V dejinách Cirkvi je Konštantínovo meno nerozlučne spojené s koncilom v Nicei. Bol to prvý cirkevný snem, ktorý on zvolal a zaslúžil sa o jeho úspech. Príležitosťou k tomu bol arianizmus, prvá z troch veľkých heréz, ktoré otriasli Cirkvou v staroveku.“ Hertlig, L.: Dejiny katolíckej cirkvi. Trnava: Dobrá kniha, 1983, s. 72.

⁵⁸ Steinová, E.: Rímska ríša mohla povstať z popola, zabránila tomu prvá pandémia moru. In Kovár, B. – Zajac, O. – Benediková, L. (ed.): Epidémie v dejinách. Bratislava: Premedia, 2020, s. 75.

⁵⁹ Steinová, E.: Rímska ríša mohla povstať z popola, c. d., s. 75.

že postihla nielen všetkých ľudí bez rozdielu, ale i „*ptácy padali litajíc tu stranu*“, teda sa bezprostredne dotýkala i zvierat.

V piesni sa v dvadsiatej tretej strofe vyskytuje chronologická ruptúra. V predchádzajúcich strofách sa autor odvoláva na Konštantínopolský koncil (385 n. l.) a morovú epidémiu v tomto meste (542 n. l.). Je časovo nemožné prijať informáciu, že biskupi nabádali ľud, aby sa utiekal k sv. Rochovi (1295–1327). „*Na to se Biskupy spolu všyckni zřekli: by k Svatému Rochu s lidem se utekli*.“ Autor piesne pravdepodobne preniesol do textu vlastné dojmy a skúsenosti z morovej epidémie v meste Místek a snažil sa ich explikovať a stotožniť so situáciou veľkej morovej epidémie v Konštantínopole.

Zo záverečných strof je zrejmé, že nádej v pomoc sv. Rocha a procesie, ktoré sa konali „*Vezmuc jeho Obraz konali modlení, Processy po Městě vedli bez prodlení*“, sa vzťahujú na historické obdobie morovej epidémie počiatku 18. storočia. Okrem modlitieb a procesií sú spomenuté ešte prosby o pomoc k sv. Rochovi a ľútosť nad hriechmi. Ako bolo uvedené pri obraze Panny Márie Trnavskej, identická situácia nastala aj v súvislosti s uctievaním sv. Rocha: „*Rána morni na to víc škodit nesměla, od své žůřivosti docela prestala*“. Ľudia ďakovali Bohu a zaviazali sa, že budú „*Rocha ctitelové stáli*“, teda i v tomto prípade ide o záväzok v uctievaní kultu svätca pre budúce generácie.

Posledné dve strofy sú priamou invokáciou sv. Rocha a prosbou, „*aby morni střely ctitelův tvých očí nikdā neuzřeli!*“ Autor piesne spolu s ostatnými prosí sv. Rocha o pomoc. Postupné zužovanie priestoru je explicitne vyjadrené pojmami kraj – obec – osada, no čím je priestor menší, tým intenzívnejšie narastajú prosby a dôvera v sv. Rocha. Absolútna dôvera v Boha a milosť sv. Rocha pomáhali barokovému človeku prežiť v období veľkej morovej epidémie. Apel na úctu k tomu svätčovi mieri nielen do morálnych, ale aj sociálnych a kultúrnych funkcií veriaceho, do sféry konania. Teda nielen veriť, prosieť, ale aj prechádzať vnútornými zmenami v človeku. Viera vo vyššie morálne princípy má nadčasovú platnosť. Obraz kolektívnej zbožnosti v závere piesne reflektuje hlbokú oddanosť a vieru v Boha, dôraz na kresťanské hodnoty a zachovávanie kresťanských cností podľa vzoru svätých v období morovej epidémie. V meste Místek zúril mor predovšetkým v Hornej ulici. Ako už bolo spomenuté, kronikár letopisov v Hlavnej knihe súkennického cechu z roku 1745 uvádza, že príčinou moru museli byť hriechy obyvateľov. Aby ľudia zmiernili Boží hnev, vyvolili si patrónov sv. Šebestiána a sv. Rocha.⁶⁰ *Píseň o morovým nakažení* apeluje najmä na úctu k sv. Rochovi. Okrem základných informácií o jeho živote podáva pohľad na aktuálnu situáciu prežívania morovej nákazy v rokoch 1715–1716. Pieseň poukazuje na identické prejavy ľudovej zbožnosti v období baroka a je zároveň oslavou viery, nádeje a Božej pomoci oproti ľudskému zúfalstvu a pochybnostiam. Neustále hroziace nebezpečenstvo, smrť a pocit bezmocnosti sa odrážal v myslení človeka obdobia baroka. Na jednej strane to bolo utrpenie a bolesť, no na druhej strane vybičované prejavy náboženskej extázy a radosť z vykúpenia.⁶¹

„Historické udalosti, duchovné, nadprirodzené sa vnímajú ako skutočné, zmyslami uchopené, nie ako symboly, ale ako prítomné deje, na ktorých môže participovať každý človek. (...) Duchovné sa stáva každodenným – a osobným. Obradovosť je výrazom spontaneity, ale aj navodením entuziastiky, obsahujúcej princíp pôsobenia „zhora“ i „zdola“. Zároveň je to jav verejný, komunikovateľný širokým a rôznorodým publikom.“⁶² Epidémia neohrozovala iba fyzickú existenciu

⁶⁰ Linhart, F.: Kniha o Místku, c. d., s. 365.

⁶¹ Pindur, D.: Počátky kostela Všem svatých v Místku, c. d., s. 15.

⁶² Liba, P.: Mariánska hymnická pieseň Akatist. In: Otvorené návraty. Nitra: UKF, 2001, s. 46–47.

jednotlivca, ale aj jeho psychickú stabilitu. Trhali sa rodinné väzby, nastávali zmeny v sociálnom správaní, a to všetko spôsobovalo odlišné vnímanie Boha a relevantných hodnôt. Duchovné piesne a modlitby z obdobia morovej nákazy, chorôb, živelných katastrof či iných krízových situácií poukazujú na významnú úlohu cirkvi, náboženstva a viery v tomto období a demonštrujú prejav barokového náboženského cítenia človeka. Všetky tieto pohromy a mor predstavovali Boží trest a smerovali k pokániu, ktoré malo Boží hnev upokojiť. Duchovné hodnoty dobra a mravnosti sa na pozadí hraničnej životnej krízy dostávajú do popredia a formou abstraktnej morálnej idey vyjadrujú pozitívne želania a nádeje do budúcnosti.

**Revitalization of spiritual values during the plague epidemic.
*A Song about the Plague Infection (1759)***

Ľubica Blažencová

The study focuses on the issue of moral and spiritual values. Their revitalization takes place in a liminal situation of human life, such as the situation of the consciousness of the proximity of death, disease or epidemic. The study provides an insight into the development of plague epidemics in history and the focus of the research is the Black Death epidemic, which marked the whole Europe and the territory of Czechia, Moravia and Slovakia for several centuries and influenced the perception of values and human life. The text shows how literature also reflects the period of crisis of values during the plague epidemic. The last great plague epidemic is literarily treated in *The Song of the Plague Infection*, published in Trnava in 1759. It describes the situation of the plague epidemic in 1715 in the Moravian town Místek, from which some inhabitants were saved precisely by taking refuge under the protection of St. Rochus. The song describes the pious life of St. Rochus and his miraculous help during the plague. Through the analysis of the song, the author of the study points out that Baroque texts appeal to piety, adherence to Christian virtues and generally valid moral values in times of crisis.